

как внимание, стремление понять позицию других; дружелюбие, общительность; способность стать лидером; вежливость; толерантность, упорство; энтузиазм в трудовой деятельности, альтруизм; способность взаимодействовать со специалистами; умение проявлять заботу о других; реализацию новых идей, самостоятельность суждений.

Ключевые слова: студенты, социальный педагог, опрашивание, реабилитационный центр, благотворительная деятельность, волонтерство, специалисты.

Konoshenko S. Organization of Eleemosynary Activity of Future Social Teachers in the Conditions of Rehabilitation Center

In the article is grounded, that one of facilities of forming of professional orientation of students - future social teachers and them practical acquaintance with the specific of professional activity in different establishments there is their bringing in to eleemosynary activity.

Bringing in in eleemosynary activity of future specialists in industry of social pedagogics allows not only to acquaint students with practice of professional activity but also form important for a social teacher qualities in them, such as attention, aspiration to understand position other; friendliness, sociability; ability to become a leader; courtesy; tolerance, zeal; enthusiasm in labour activity, altruism; ability to co-operate with specialists; ability to care of other; realization of new ideas, independence of judgements.

It will be that improvement of process of preparation of social teachers to rehabilitation activity it is possible to carry out by bringing in students to eleemosynary / volunteer activity in socialpedagogical establishments. It allows not only to decide the direct tasks of help the children of risk group but also instrumental in forming of professional orientation of future specialist.

Key words: students, social teacher, questioning, rehabilitation center, eleemosynary activity, volunteer, specialists.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Омельченко С. О.

УДК 376.37

Л. М. Коргун, С. Г. Матата

РОБОТА З РОДИНОЮ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

В сучасній Україні реформа освіти штовхає суспільство до більш гуманістичних поглядів стосовно виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами, що реалізується започаткуванням інклюзивної освіти.

Інклюзія (від англ. Inclusion – включення) – процес розширення участі всіх громадян у житті суспільства. Інклюзивна освіта – термін, яким користуються для опису процесу навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах. Ця система освітніх послуг ґрунтується на принципі забезпечення права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу, враховуючи їх особливі освітні потреби.

Оскільки ініціаторами впровадження інклюзивної освіти є батьки та громадські організації, саме вони доносять та розширюють ідеї інклюзії до професійного співтовариства та активізують діяльність держави у цьому напрямку. За думкою родин, які беруть активну участь в вихованні та освіті своїх дітей, дитина з психофізичними вадами повинна бути забезпечена належним супроводом з боку держави впродовж усього періоду навчання, розвитку та соціалізації, а саме: ранньому віці, дошкільному періоді, в початковій, середній, вищій школі та за часи професійної підготовки.

Але ж практика впровадження інклюзивних форм освіти є доволі складною. Це пов'язано з присутністю перешкод, що гальмують реалізацію інклюзивних процесів, до яких, на думку вітчизняних дослідників, належать:

- неузгодженість бачення проблеми інклюзії і шляхів її вирішення в різних освітніх структурах;
- дидактична, психологічна та особистісна підготовка педагогічних працівників загальної освіти до участі в інклюзивних процесах проводиться досить повільно;
- недостатній рівень компетентності щодо цієї проблеми спеціалістів вищих педагогічних навчальних закладів;
- загальна освіта на цей час має мало реальних стимулів і не виявляє активний інтерес до проблем інклюзії;
- пріоритети і цінності загальноосвітньої школи, які включають в себе успішність здавання зовнішнього незалежного оцінювання, орієнтовані на результат, а не на особистість. Соціальне партнерство, як обов'язковий атрибут інклюзії, підмінений конкуренцією;
- пріоритет соціального захисту над освітою і вибудовування в такому ракурсі соціальної політики стосовно осіб з особливостями психофізичного розвитку. У зв'язку з цим відходить на другий план державна підтримка реформування освіти під завдання інклюзії;
- неготовність самої родини включатися в освітній процес разом зі своїми дітьми;
- негативне ставлення батьків дітей, які розвиваються нормативно, до сумісного навчання з дітьми з особливими потребами [5].

При дослідженні проблеми впровадження інклюзивної освіти в дошкільні навчальні заклади сучасні вітчизняні фахівці Г. Кравченко і Г. Сіліна відзначають умови, при яких вона може ефективно

здійснюватися. На їх погляд, до таких умов, по-перше, відноситься правильне діагностування розвитку дитини та врахування її потенційних можливостей; по-друге, психологічна підготовка дитини та її батьків до навчання спільно зі здоровими однолітками. Для успішного включення дитини з особливими потребами в загальноосвітній простір також повинна бути розроблена методика її інтеграції залежно від виду дизонтогенезу та створені спеціальні умови у навчальному закладі. Потрібна і спеціальна підготовка дітей навчального закладу до взаємодії з дитиною з особливими потребами. Навчальний заклад повинен забезпечити супровід «особливого» дошкільника фахівцем-дефектологом, якій зможе здійснювати кваліфіковану корекційну допомогу, що буде сприяти забезпеченню комплексного медичного, психологічного та педагогічного супроводу. Серед перелічених умов значна увага приділяється організації співпраці дошкільного закладу з родиною, надання їй необхідного мінімуму дефектологічних знань, психотерапевтичної та консультативної допомоги. Здійснення такого підходу потребує спеціальної підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів [4].

Погоджуючись з авторами, треба сказати, що сім'я, як первинний і найголовніший інститут виховання, навчання та соціалізації дає дитині перші уявлення про моральні та загальнолюдські цінності, норми поведінки та взаємовідносини між людьми. Саме від атмосфери всередині сім'ї, сприятливої чи несприятливої, залежить психічне та фізичне здоров'я дитини, її здатність до успішного розвитку та навчання. Це актуально як у сім'ях з особливими дітьми, так і з тими, що розвиваються нормативно. Відомо, що близьке соціальне середовище та безпосереднє оточення дитини дошкільного віку впливає на перебіг процесів її психіки. Також, активність родини у процесах розвитку й освіти дає можливість дитині підвищувати свій психофізичний та соціокультурний рівень, реабілітаційний та соціально-інтеграційний потенціал, надає готовність до інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах в майбутньому.

Завданнями виховання дитини з особливими потребами є її інтеграція в суспільство, здійснення задоволення та компенсації потреб будь-яким шляхом. Розглядаючи компенсацію як соціальне явище, яке спирається на біологічне підґрунтя, Л. Виготський підкреслював, що педагогу в роботі з дітьми, які мають відхилення у розвитку, доводиться мати справу не стільки з біологічними фактами, скільки з їх соціальними наслідками. Характеризуючи соціальну ситуацію розвитку Л. Виготський вважав, що вона визначає весь спосіб життя дитини, її соціальне буття, особливості свідомості та представляє собою вихідний момент для всіх динамічних перетворень віку, основу психічного розвитку дитини. В цій системі відносин між дитиною і соціальною дійсністю згодом, в ході розвитку дитини, виникає суперечність між новими, більш високими соціальними очікуваннями та вимогами і можливостями дитини. Коли соціальна ситуація розвитку розпадається, відображаючи в своїй

трансформації нові досягнення дитини, починається підготовка до нової соціальної ситуації розвитку. Соціальна ситуація розвитку дитини з особливими потребами включає змінювані з віком взаємини у родині, дитячому садку, школі, спілкування з близькими однолітками. Така послідовна належність до різних соціальних установ призводить до досить адекватної адаптації дитини з особливими потребами в світі.

Таким чином, дошкільний період адаптації та соціалізації дитини з особливими потребами, можна розглядати як перебіг наступних етапів: перший етап – це адаптація дитини з особливостями в сім'ї. Своєчасне реагування родини на проблеми дитини з психофізичними вадами призводить до її більш гармонійного розвитку та прийняття себе. Вже на цьому етапі при задоволенні особливих потреб може відбуватися подолання вторинних відхилень у розвитку дошкільника.

Другий етап – це адаптація в дошкільному навчальному закладі. При позитивному налаштуванні дитини до відвідування садка, професійно компетентній організації виховного та навчального процесу, проведенні корекційних занять та включенні дитини в коло однолітків, буде здійснюватися її подальша адаптація до навколишнього світу.

Паралельно з цими процесами йде загальна адаптація дитини з особливими потребами та її родини у суспільстві. Встановлення нових контактів з подібними сім'ями, пошук свого «соціального місця» у житті суспільства дозволяє родині подолати ізольованість, сприяє подальшій її адаптації та соціалізації. Оскільки усі родини зазвичай пов'язані з навколишнім – друзями, сусідами, колегами по роботі, з людьми однієї національності, віри, системи поглядів, все, що відбувається всередині будь-якої сім'ї, відбивається на її відносинах із зовнішнім світом, а майже все, що відбувається в суспільстві, відбивається і на тому, що діється всередині родини. Сім'я, де живе дитина з особливими потребами, не виняток, можливо вона більше, ніж звичайні родини залежить від того, наскільки толерантним є середовище, де мешкають та працюють батьки. Як і будь-яка дитина, дитина з особливостями розвитку повинна отримати не тільки правильне виховання, любов та турботу з боку батьків, а й прийняття її такою, яка вона є з боку суспільства.

Виходячи з цього, стає зрозуміло, що дошкільний навчальний заклад повинен максимально забезпечити плавний перехід дитини з особливими потребами від вимог родини до вимог подальшого соціального життя. Ефективності цього переходу буде сприяти, за думкою найбільш впливових західних дослідників, здатність дитини активно міняти структуру свого довкілля у відповідь на постійне відчуття впливу різних елементів навколишнього середовища, а також міняти засоби сприймання зовнішнього світу і взаємодії з ним, тому що дитина є не тільки продуктом середовища, але і її активним творцем і сама може і здатна формувати власний розвиток. В рамках розробленої американським психологом Урі Бронфенбреннером «моделі екологічних систем» стверджується, що між дитиною та оточуючим існують

взаємопроникаючі зв'язки – соціум, найближче оточення впливають на неї і в ході цього впливу та взаємодії само оточення змінюється. Тобто, соціум та найближче оточення дитини – це складна динамічна система, яка може впливати на адаптацію, розвиток та соціалізацію будь-якої дитини, з особливими потребами, зокрема [2].

Оскільки в цієї системі активні ролі розподілено між дитиною, персоналом ДНЗ та батьками, перед дослідниками, які хочуть вдосконалити адаптацію та соціалізацію дитини з особливими потребами встає питання про організацію такої взаємодії дитячого садочку з батьками, яка буде сприяти найбільш ефективному здійсненню цього процесу. Вітчизняні дослідники О. Барабаш, Н. Глинянюк, Т. Мирошниченко, які проводили дослідно-експериментальну роботу стосовно соціальної адаптації та інтеграції в суспільстві дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у школі, вважають, що оскільки батьки є партнерами навчального закладу, то вони повинні отримати підтримку, яка дозволить їм стати компетентними захисниками прав своїх дітей. Для досягнення цієї мети педагогічні колективи інклюзивних шкіл повинні навчити батьків краще розуміти внутрішній стан своїх дітей та стати компетентними захисниками їх прав та інтересів, навчити приймати власну дитину і не порівнювати її з іншими. Для цього важливо оцінити потреби та забезпечити надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям «особливих» дітей, розвинути у батьків активну громадянську позицію, сприяти створенню батьківських організацій, безпосередньо залучати родини до прийняття рішень стосовно своїх дітей.

Авторами дослідження проведені семінари-тренінги, які цілеспрямовано готували членів сімей дітей з особливостями психофізичного розвитку до активної участі у процесі інклюзивного навчання. При їх організації принципово важливим було те, що робота з батьками проводилася фактично за двома напрямками: перший – роль і місце родини у навчальному процесі. Другий – допомога дитині з боку самих батьків – активних членів команди підтримки. В дослідженні підкреслюється, що дуже важливо безпосередньо залучати батьків до прийняття рішень стосовно їхніх дітей з особливими потребами: ще до приходу дитини до школи у багатьох родин були налагоджені контакти з відповідними фахівцями і службами. Деякі батьки не тільки володіли інформацією, корисною для працівників школи та інших батьків, а й мали зв'язки, які могли бути використані в спільній роботі.

На наш погляд, дуже важливою частиною дослідження О. Барабаш зі співавторами було проведення ними окремого навчання для батьків «інших дітей» та самих «інших дітей». В ході навчання дорослі і учні мали можливість на семінарах-тренінгах засвоювати нові моделі поведінки. Проведенні семінари-тренінги та виховні години для учнів в інклюзивних класах, з таких тем, як «Що означає бути толерантним», «Я та інші», «Спілкування – це здорово!», «Як знайти друга?», «Мої

цінності» суттєво змінили ставлення їх учасників до інклюзії і сприяли формуванню соціальної компетентності, що включає ціннісне ставлення до світу як різноманітного та готовність жити в одному просторі з іншими різними людьми [1].

Віддаючи належне шкільному періоду соціалізації дитини з психофізичними особливостями, вважаємо, що, оскільки фактичне складання особистості та розвиток особистісних механізмів поведінки закладаються у дошкільні роки, активну роботу над адаптацією такої дитини потрібно починати саме в цьому періоді. Один з провідних психологів сучасності О. Леонтьєв стверджував, що: «У дошкільні роки розвитку дитини зав'язуються перші вузли, встановлюються перші зв'язки і відносини, які утворюють нову, вищу єдність діяльності і разом з тим нову, вищу єдність суб'єкта – єдність особистості. Саме тому, що період дошкільного дитинства є період такого фактичного складання психологічних механізмів особистості, він такий важливий» [6, с. 265].

Також, важливим для адаптації дитини є і те, що у дошкільному віці виникає можливість менш травматичне, ніж у шкільному, ввести дитину з особливими потребами до кола інших дітей. Звичайні діти демонструють нижчий рівень агресивності та більш високий рівень позитивного ставлення та сприйняття дітей з особливостями розвитку, ще не мають схильності до викреслювання їх з кола спілкування.

У дослідженні Л. Стреж, яка працювала над проблемою психологічного супроводу дітей з особливими потребами в дошкільних установах, наводиться низка питань, які виникають у батьків дітей, що мають нормативний розвиток, стосовно можливого негативного впливу від знаходження у спільних з «особливими» дітьми групах. За спостереженнями автора, відношення між однолітками на початку залучення до інклюзивних груп були не дуже доброзичливими, спостерігалось кепкування, неприязнь, небажання спілкуватись. Тому у роботі по подоланню таких відношень автор пропонує проводити консультації та бесіди для родин, які допоможуть в формуванні доброзичливого відношення до всіх дітей. Л. Стреж проводила спеціальне навчання для батьків здорових дітей та педагогічного персоналу навчальних закладів, спрямоване на зміну у всіх учасників навчально-виховного процесу негативних соціальних установок та стереотипів щодо дітей з проблемами розвитку. За підсумками дослідження з'ясувалося, що спілкування між родинами та педагогами допомогло побудувати взаємне порозуміння та середовище, яке забезпечило більшу стабільність для дитини, а сумісне планування роботи родин та спеціалістів дошкільного навчального закладу полегшило розвиток основних процесів соціалізації у дітей [7].

Важливо зауважити, що відношення родин звичайних дітей до спільного навчання поступово змінюється не тільки в процесі експериментальної роботи, але й під впливом активності засобів масової інформації. Раніше батьки найбільше побоювались, що увага педагогів

при наявності дітей з особливими потребами в групі буде значною мірою зосереджена саме на них на шкоду іншим дітям. Деякі з батьків вважали, що психофізична вада будь-яким чином може негативно впливати на їхню дитину. Завдяки активності ЗМІ останніми роками батьки стали більш обізнаними, що призвело до більшої толерантності та чуйності суспільства в цілому.

Але сучасний стан суспільства ще не дозволяє говорити про остаточно сформоване толерантне відношення до «особливих» дітей, як о соціально прийнятному динамічному стереотипі. Мовлення йде не тільки про терпіння, а в більш широкому сенсі – про здатність суспільства к визнанню «інших» людей, про повагу до їх переконань та ідей. Для адекватного формування сприйняття своєї ідентичності «особливий» дитині важливо відчути та побачити саме таке до себе відношення, незважаючи на її особливості. І діти з нормативним розвитком, які будуть сприймати цих дітей просто «іншими», можуть стати носіями саме таких поглядів. Безперечно, при злагодженій та цілеспрямованій роботі колективу дошкільного закладу та активної позиції родини це може бути досягнутий.

Таким чином, проблема відношення родини до інклюзивної освіти, взаємодії батьків та колективу навчальної установи, надання їм необхідної допомоги, а також допомога навчальному закладу в переконанні батьків звичайних дітей стосовно інклюзивного навчання є важливим дослідницьким завданням, що визначає доцільність подальшого розвитку цього наукового напрямку.

Список використаної літератури

1. Барабаш О. Д. Структурно-функціональна модель впровадження інклюзивного навчання в приватній школі-садку / О. Д. Барабаш, Н. В. Глинянюк, Т. І. Мирошніченко // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Інноваційна діяльність та дослідно-експериментальна робота в сучасній освіті. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iprobuk.cv.ua **2. Веракса А. Н.** Экологический подход У. Бронфенбрэннера в спортивной психологии / А. Н. Веракса, С. В. Леонов // Вестник Московского университета. – Сер. 14. Психология. – 2009. – № 4. – С. 78–80 **3. Колупаєва А. А.** Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : «Саміт-Книга», 2009. – 272 с. **4. Кравченко Г. Ю.** Інклюзивна освіта в ДНЗ / Г. Ю. Кравченко, Г. О. Сіліна. – Х. : Вид-во «Ранок», 2014. – 176 с. **5. Мартинчук О. В.** Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти / О. В. Мартинчук // Вісник психології і педагогіки: Зб. наук. праць / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Вип. 8. – К., 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua> **6. Психология личности и деятельности**

дошкольника [Под ред. А. В. Запорожца, Д. Б. Эльконина]. – М. : Изд-во «Просвещение», 1965. – 293 с. 7. **Стреж Л.** Психологічний супровід дітей з ОПР у дошкільному навчальному закладі: наук.-метод. зб. до Всеукраїнської науково-практичної конференції Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні / Л.Стреж. – К., 2007. – С. 128–130.

Коргун Л. М., Матата С. Г. Робота з родиною в умовах інклюзії

У статті розкрити особливості впровадження інклюзивної освіти в сучасну систему загальноосвітніх закладів. Розглядаються умови ефективного здійснення інклюзії в роботі педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів з родинами дітей з особливими потребами, і дітей, що розвиваються нормативно, як окремих і принципово важливий напрям. Охарактеризовані основні риси поняття «родина» та її значення для дитини з особливими потребами. Розглядаються етапи та особливості адаптації та соціалізації у навколишньому середовищі дошкільника з особливими потребами. Стаття ґрунтується на аналізі літератури до дослідження з теми «Підготовка студентів до роботи з родиною в умовах інклюзії».

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими потребами, інклюзивна освіта в умовах дошкільного навчального закладу, робота з батьками в умовах інклюзії.

Коргун Л. Н., Матата С. Г. Работа с семьей в условиях инклюзии

В статье раскрыты особенности внедрения инклюзивного образования в систему общеобразовательных учреждений. Рассматриваются условия эффективного осуществления инклюзии в работе педагогов дошкольных учебных заведений с семьями детей с особыми потребностями, и детей развивающихся нормативно, как отдельное и принципиально важное направление. Названы основные черты понятия «семья» и ее значение для ребенка с особыми потребностями. Рассматриваются этапы и особенности адаптации и социализации во внешнем мире ребенка с особыми потребностями. Статья основывается на анализе литературы к исследованию на тему «Подготовка студентов к работе с семьей в условиях инклюзии».

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, инклюзивное образование в условиях дошкольного учебного учреждения, работа с родителями в условиях инклюзии.

Korgun L., Matata S. Working with the Family in Terms of Inclusion

This article is devoted to the actual problem: the peculiarities of implementation inclusive education in the modern system of schools. The conditions to effective implementation of inclusion. There is determined obstacles that hinder the implementation of inclusive processes, named conditions under which inclusive education can be effectively implemented. Particularly considered teaching staff work with families of children with

special needs and children in developing regulations. There is shown that it is separate and fundamentally important direction in the pre-schools. We characterize the main features of the concept of "family" and its importance for a child with special needs in education. The stages and features of adaptation and socialization in the environment preschoolers with special needs. This area is also complemented by consideration of the interaction between society, immediate environment and the child. Overview available in the scientific literature experience the experimental work on social adaptation and integration into society of children with special needs. The process of psychological support for children with special needs in preschool is also analyzed. The article is based on an analysis of the literature for research on the topic "Preparing students to work with the family in terms of inclusion."

Key words: inclusive education, children with special needs, inclusive education in kindergarten, working parents in terms of inclusion.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 373.167.1(477)

О. С. Куцевська, Є. М. Литвиненко

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ У ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Нині ми живемо в епоху переходу літер з паперу на екран. Пов'язано це з появою електронної книги, яка щодня завойовує все більше своїх прихильників серед молодого покоління. Користуватися нею зручно, адже стало можливим отримувати інформацію в будь-якому місці. Головною її перевагою є компактність – здатність одночасно носити з собою більше тисячі книг в електронному вигляді.

Мобільність і ємність стали одними з причин впровадження електронних книг до навчального процесу в середніх загальноосвітніх школах. Замість друкованих підручників учні все частіше користуються електронними. Викликано це тим, що до школи приходять вчитися діти ХХІ століття, народжені в оточенні електронних технологій передачі й відображення інформації.

На сьогодні введення електронних підручників слід починати не з коледжів і університетів, а з загальноосвітніх шкіл. Дитина має навчитися максимально використовувати сучасні технології і власні можливості для ефективного отримання даних. У майбутньому вона буде сприймати гаджет не як іграшку, з якою можливо провести дозвілля, а як джерело здобуття знань.